

TRADYCJE I SYMBOLE GÓRNICZE

ŚW. BARBARA – PATRONKA GÓRNICZEGO STANU

Według legendy ta nieprzeciętnej urody dziewczyna, żyjąca na przełomie III i IV wieku, została przez swego ojca - Dioskura, władcę krainy Nikodemia, ścięta mieczem za przejście na chrześcijaństwo. W czasie egzekucji piorun zabił jej ojca. Właśnie dlatego święta Barbara została patronką ludzi narażonych na nagłą śmierć m.in.: artylerzystów, górników, pracowników prochowni. Patronat św. Barbary przyjęli górnicy niemal na całym świecie, a jej kult do Polski przybył w średniowieczu z terenów dzisiejszych Czech.

BARBÓRKA

Dla wszystkich zatrudnionych w górnictwie 4 grudnia jest dniem wolnym od pracy i poświęconym wypoczynkowi. Wtedy też odbywa się wiele związanych z tradycją uroczystości, zwanych Barbórką. W Polsce św. Barbara kojarzona jest przede wszystkim z górnictwem. Jej obrazy lub figury znajdują się nie tylko w kopalnianych cechowniach, ale i w górniczych domach i kościołach. Jest też patronką kościoła w Łęcznej.

SKARBEK ALBO SKARBNIK

Skarbek to duch kopalnianych podziemi znany wśród ludu śląskiego i krakowskiego. Ten siwobrody starzec jest przedstawiany zarówno jako dobry opiekun pracujących pod ziemią, jak też jako groźny i mściwy władca dusz górników, którzy zginęli w kopalni. Wszelkie skarby, kruszce znajdujące się w podziemiach również według legend należą do Skarbnika (Skarbka).

BARWY GÓRNICZE

Barwy górnicze to czerń i zieleń. Pierwsza jest symbolem podziemnych ciemności, a druga górniczych tęsknot za zielenią lasów i pól w czasie pracy pod ziemią.

GODŁO GÓRNICZE

Godłem jest perlik (młot) i żelazko (krótki kilof). Służyły one górnikom do rozbijania rud i węgla. Obecna forma godła została wystylizowana w jednym z przedwojennych czasopism górniczych, tak, że całość daje się wpisać w koło, przy czym perlik spoczywa na żelazku.

TRADYCJE GÓRNICZE

BARBÓRKA

W dniu św. Barbary górnicy, wystrojeni w paradne stroje, w porządku wojskowym, ze sztandarem i orkiestrą, maszerowali do kościoła. Po powrocie w karczmie następowało mianowanie nowych rębaczy, którym przypinano dodatkowy guzik do kołnierza munduru ładowacza oraz opasywano skórą górniczą. Potem następowała biesiada. Tradycja Barbórki jest starannie kultywowana we wszystkich ośrodkach górniczych, a pochody lisów, skoki przez skórę, karczmy piwne, zabawy górnicze są jej stałymi elementami.

KARCZMA PIWNA

Dla utrzymania tradycji górniczej organizowane są spotkania gwareckie pod nazwą karczma piwna. Uczestnikami karczmy piwnej są Stare Strzechy, zasłużeni gwarkowie i zaproszeni goście. Górnicy biesiadujący wraz ze Starymi Strzechami i dostojnymi gośćmi poczytują sobie to wyróżnienie za zaszczyt. Władzę absolutną podczas karczmy stanowi Wysokie i Nigdy Nieomyślne w Sprawach Piwnych Prezydium. Takie spotkanie gwareckie odbywa się według przygotowanych scenariuszy, polegających na rywalizacji w różnych konkurencjach prowadzonych na wesoło, przeplatanych śpiewem i zabawą wszystkich uczestników. Na karczmach można dać upust swojemu niezadowoleniu, wyśmiać bezkarnie innych, nawet zwierzchników. Tradycją jest, że piwo pije się z kufli projektowanych każdorazowo na określoną karczmę.

COMBER BABSKI

Panie zatrudnione w kopalni spotykają się w damskim gronie na Combrze, który też rządzi się swoimi prawami, a śpiewom i zabawom nie ma końca.

SKOK PRZEZ SKÓRĘ

W czasach dzisiejszych najbardziej znanym obrzędem górniczym, spopularyzowanym jest Skok przez skórę. Był on niegdyś formą przyjęcia do stanu górniczego... Choć jest to zwyczaj liczący kilka stuleci, to w Polsce znany jest dopiero od około sześćdziesięciu lat.

DUCHY KOPALŃ

Duchy ziemne zamieszkiwały kopalnie kruszców i były ich strażnikami, stąd w Polsce przyjęła się dla nich nazwa skarbników. Duchy te były bardzo zawzięte na tych, co łamali prawa podziemnego świata. Wyrażały się one zakazami gwizdania, śpiewania i w ogóle hałasowania pod ziemią, przeklinania, zasypiania na dole, a także znęcania się nad pracującymi tam końmi.

SKARBNIK

Skarbnik czasami pojawiali się pod postacią człowieka. Wówczas był ubrany w mundur i miał laskę sztygarską. Nie pozdrawiał on górników, jak to zwykli byli czynić między sobą. To milczące zjawienie miało być jedną z oznak, po których można go było rozpoznać. Tak było przynajmniej na górnym Śląsku, bo w innych regionach miewał on inne pod tym względem obyczaje. Skarbnik występował zwykle z fajką, a gdy zażądał ognia, nie wolno mu go było podać ręką, bo skarbnik mógł ją urwać. Nie znosił bezpośredniego zetknięcia z ludzkim ciałem. Ogień należało mu podać na łopacie lub na rękojeści kilofa. Często skarbnik nie ukazywał się wcale. Jego obecność poznawało się po odgłosach kucia w głębi ściany. Czasami przybierał postać myszy, ich ucieczka w stronę szybu zwiastowała jakieś nieszczęście, pożar lub zawał.

MILITARIA GÓRNICZE

Do militariów należą: barda, szpada i kordelas. Barda (topór) spełniał rolę narzędzia pracy oraz funkcję militarną i paradną. Górnicy (gwarkowie), jako ludzie stanu wolnego, mieli obowiązek stawić się uzbrojeni na wezwanie księcia. Szpada była noszona przez żupników i górmistrzów żup solnych w Wieliczce, mimo licznych protestów szlachty na sejmikach. W XIX wieku została uznana jako część umundurowania członków Królewskiego Korpusu Górniczego w Królestwie Polskim.

Kordelas nosili uczniowie Akademii Górniczej w Kielcach. Obecnie szpady i kordziki górnicze nadawane są za wybitne osiągnięcia i długoletnią pracę w kopalni.

SZYCHTA GÓRNICZA

Szychta czyli praca. Po felezunku (podziale pracy) w cechowni (sala zborna załogi na powierzchni) zjeżdżano na dół. Najpierw, celem przyzwyczajenia do ciemności, zasiadano na podszybiu. Tu odbywała się narada robocza, czyli ugwarzenie górnicze. Stąd wywodzi się nazwa gwarek.

ZAWÓD GÓRNICZY

Zawód górniczy od wieków był zhierarchizowany. Żupnik najczęściej wywodził się z magnaterii. Natomiast kopacze, chociaż wszyscy byli ludźmi wolnymi, przestrzegali przynależności do poszczególnego stopnia wtajemniczenia górniczego. W czasie „ugwarzenia” czy spotkania w karczmie dozór, rębacze czy uczniowie zasiadali każdy w swojej grupie. Utrzymaniem tradycji oraz docenieniem posiadanych kwalifikacji są nadawane obecnie stopnie górnicze:

1. Generalny dyrektor górnictwa
2. Generalny dyrektor górniczy
3. Dyrektor górniczy
4. Inżynier górniczy
5. Technik górniczy
6. Górnik
7. Aspirant górniczy

Każdy ze stopni różni się między sobą ilością „młotków” - od jednego do trzech. Wyjątkiem jest stopień generalnego dyrektora górnictwa, z którego ten wyższy ma w złotym obramowaniu złoty liść dębowy i jeden „młotek”, a ten niższy ma cztery „młotki”.

Z wyżej wymienionymi stopniami łączą się dystynkcje na mundurach galowych i służbowych. Dotyczy to wystroju ich „patek” i czapek oraz ilości „młotków” na „patkach” i czapkach mundurów służbowych. Świadczy to również o stopniu w danej grupie, np. trzy „młotki” inżyniera górniczego oznaczają „inżyniera górniczego I stopnia”, a jeden „młotek” inżyniera górniczego III stopnia.

STRÓJ GÓRNICZY

Dawny strój roboczy górników był dostosowany do jego potrzeb. Obszerna bluza i spodnie, które nie krepowały ruchów. Wysoka, sztywna czapka spełniała rolę hełmu ochronnego. Czasami dla ochrony przed wodą kapiącą ze stropu naciągano na głowę kaptur, który przedłużał się w dłuższą lub krótszą pelerynkę. Najbardziej charakterystycznym elementem stroju górniczego był skórzany fartuch, zwany skórą lub łatą. Był on przypinany z tyłu na biodrach, ale w mokrych wyrobiskach służył za podkładkę.

W dzisiejszym uroczystym stroju górniczym (tym czarnym, bo istnieją również inne służbowe koloru stalowego) zachowało się wiele elementów mających kiedyś znaczenie użytkowe w stroju roboczym.

MUNDUR GÓRNICZY

Mundur wprowadzony został w XVIII wieku w górniczych okręgach Niemiec. Natomiast na ziemiach polskich kwestie umundurowania wyjaśniono w przepisach do ustawy o Korpusie Górniczym z 1817 r. Były różne mundury dla poszczególnych kategorii pracowników górnictwa. Ustanowiony w 1949 r., a nawiązujący do munduru z końca XIX wieku, honorowy czarny mundur galowy ozdobiony jest wieloma wystylizowanymi dekoracjami, które nawiązują do dawnej odzieży roboczej, w której pełniły konkretne funkcje użytkowe. I tak miotełka do czyszczenia otworów strzałowych, którą górnik trzymał zatknętą za taśmę na kapeluszu, zamieniła się w pióropusz. Krótka pelerynka to pozostałość kapy chroniącej przed wodą lejącą się ze stropu. Zakładki na piersiach i rękawach służyły do wtykania za nie lontu i krzesiwa niezbędnych przy robotach strzałowych. Stałym dodatkiem munduru galowego jest szpada górnicza. Obecnie, oprócz munduru galowego, używany jest tzw. mundur służbowy w kolorze stalowym. Dystynkcje na nim świadczą o posiadanym stopniu górniczym.

PELERYNKA to pozostałość peleryny z kapturem.

AKSAMITNE PASKI Z GUZIKAMI po obu stronach bluzy to pozostałości po znajdujących się zaszywkach, w które wtykano nasiarkowane lonty, by nie zamokły i były pod ręką.

PIÓROPUSZ

Pióropusz to miotełka z ptasich piór, którą górnik wymiatał drobny gruz z otworów strzałowych, nosił ją zatknętą przy czapce.

GÓRNICZA SZPADA

Obecnie jest odznaką honorową dla wyróżniających się górników. Wywodzi się ona z broni używanej przez średniowiecznych poszukiwaczy złota, którym służyła do obrony.

CZAKO GÓRNICZE

Czako (z niemieckiego „tschako”, z węgierskiego „csákó”) jest to wysoka, sztywna czapa z płaskim denkiem wykonane z tektury i ma wysokość 12,5 cm. Obciągnięte jest czarną krepą. Z przodu ma godło górnicze, na zamocowany z lewej strony pióropusz z kogucich piór.

- **Pióropusz zielony** – zdobi czaka munduru galowego generalnego dyrektora górniczego i generalnego dyrektora górnictwa
- **Pióropusz biały** – zdobi czaka munduru galowego techników, inżynierów i dyrektorów górniczych
- **Pióropusz czarny** – zdobi czaka munduru galowego aspirantów i górników
- **Pióropusz czerwony** – zdobi czaka munduru galowego orkiestry

Czarne „patki”, oprócz wspomnianych wyżej "młotków", mają dodatkowy element w kolorze złotym:

- jeden wąski pasek - aspirant górniczy
- jeden szeroki pasek – górnik
- jeden pasek ząbkowany - technik górniczy
- jeden pasek ząbkowany i jeden wąski pasek - inżynier górniczy
- jeden pasek ząbkowany i dwa paski wąskie - dyrektor górniczy
- wężyk generalski - generalny dyrektor górniczy
- wężyk generalski i złote obramowanie patki - jeden z generalnych dyrektorów górnictwa.

HYMN GÓRNICZY

I

Górnicy stan, hej, niech nam żyje!
Niech nam żyje górniczy stan!
Bo choć przed nami dzieńne światło kryje
Toć dla Ojczyzny trud ten jest nam dan.

Ref.:

Boć synowi podziemnych czarnych światów
Każdy chętnie poda swą dłoń!
Niech żyje nam, niech żyje nam
Górnicy stan! Górnicy stan!
Górnicy stan niech żyje nam!
Niech żyje nam, niech żyje nam
Górnicy stan! Górnicy stan!
Górnicy stan niech żyje nam!

II

Czy nie słyszysz dzwonka z naszej wieży
I kilofa, który wzywa nas?
Hej, do szybu niech z nas każdy bieży!
„Szczęść Wam Boże” zaśpiewamy wraz!

III

Gdy nareszcie góry się zachwieją
I wnijdziem, bracia, do światłości bram,
Staniem wszyscy z tą błogą nadzieją,
Że miłość złota więzi serca nam.